

прегледни рад
достављен: 01. 11. 2023
прихваћен за објављивање: 30. 11. 2023
УДК 347.73/.74
336.717:339.5

Кристина САВИЋ*

О ПРАВНОЈ ПРИРОДИ ЈЕДНООБРАЗНИХ ПРАВИЛА И ОБИЧАЈА ЗА ДОКУМЕНТАРНЕ АКРЕДИТИВЕ

Апстракт

Документарни акредитив, као инструмент који у правном промету остварује разноврсне циљеве, који могу бити груписани у следеће функције: функција плаћања; функција обезбеђења, функција кредитирања и функција средства размене новца, на основу обављања наведених функција ужива широку примену. У току свог историјског развоја документарни акредитив није увек био регулисан на исти начин. С обзиром на то да мали број националних законодавстава посебним законима регулише документарни акредитив, пре свега зато што је он најчешће инструмент међународних плаћања, у раду ће бити анализиран најзначајнији међународни извор права, а то су Једнообразна правила и обичаји за документарне акредитиве, са посебним нагласком на њихову правну природу.

Кључне речи: документарни акредитив, извори права, међународни извори права, Једнообразна правила и обичаји за документарне акредитиве, правна природа.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Документарни акредитив један је од најстаријих и најцењенијих инструмената плаћања у међународној трговини. Веома дуга развојна генеза документарног акредитива и изражен раст његове примене сасвим оправдавају чињеницу да се он сматра „жилом куцавицом трговине“ (енгл. *lifeblood of commerce*). У терминологији, документарни акредитив своје корене везује са француску реч *accréditif*, у значењу „снага да се уради нешто“. Сама реч *accréditif* везује се пак за латинску реч *accréditivus*, у значењу „поверење“. Нема сумње да је документарни акредитив своју примену налазио током дугог периода историјског развоја међународне трговине.

* Асистент, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, kristina.savic@pr.ac.rs

Зачетке његове примене можемо пронаћи у банкарским системима старог Египта и Вавилона, па чак и старе Грчке. (Alavi, 2018, 22)

Историјска генеза документарног акредитива, у савременом смислу овог института, креће од периода раног средњег века и настанка и коришћења кредитних писама, као посебних врста безусловљених или отворених акредитива. Заправо, тачан датум када је први пут употребљен документарни акредитив не може се са сигурношћу утврдити, али је извесно да његова генеза почиње од средине 19. века. Прелазне облике документарних акредитива, у облику сопствених кредитних писама, у почетку су издавале познате трговачке куће. Наравно, издаваоци су истовремено били и банкари и трговци који су примали робу, док су тек касније неке од њих, као што су *Brown, Shipley&Co.*, *Alexander&Co*, ову врсту прелазних докумената почели да издају на захтев трећих лица. (Вукадиновић, 1989, 12)

У периоду између 1860. и 1880. године у енглеској судској пракси почела се правити разлика између отворених, безусловљених акредитива и документарних акредитива. Тако је поводом спора *Maitland v. The Chartered Mercantile Bank of India*, у претходној расправи изнето да: „Комерцијална разлика између документарних акредитива и отворених акредитива је добро позната. Овај први може бити употребљен, као што његово име показује, када је праћен са коносманом. Други може бити употребљен у било ком правцу сагласно сврси посла, и он представља безусловљен уговор да ће исправа бити хонорисана”. (Вукадиновић, 1989, 13)

2. ПОЈАМ ДОКУМЕНТАРНОГ АКРЕДИТИВА

Документарни акредитив јесте инструмент плаћања којим се акредитивна банка (банка издавалац) обавезује да по налогу налогодавца (комисионо – у своје име и за рачун комитента – клијента или за свој сопствени рачун – у своје име и за свој рачун) на основу договорених докумената поднесених у складу са уговореним условима обави плаћање или овласти другу банку (коресподентна банка) да обави плаћање трећем лицу (кориснику акредитива) или лицу по његовом налогу (пренос акредитива), или да по налогу налогодавца сама или уз помоћ друге банке акцептира или откупи меницу вучену од стране корисника акредитива, без права регреса, под условом да је поступљено у складу са условима отвореног акредитива банке издаваоца (акредитивна банка). (Васиљевић, 2018, 359)

Међутим, Једнообразна правила и обичаји за документарне акредитиве,¹ као најзначајнији међународни извор права у овој материји, користе изразе: *documentary credit* или само *credit* и под тим појмом подразумевају „свако утаначење, без обзира на назив или опис, које је неопозиво и којим се конституише дефинитивна обавеза

¹ *Uniform Customs and Practice for Documentary Credits –UCP 600, Revision 2007*, у даљем тексту: ЈПО.

акредитивне банке да хонорише усклађену презентацију“. Хонорисати значи: 1. платити по виђењу, ако је акредитив расположив са плаћањем по виђењу; 2. преузети обавезу за одложено плаћање и платити на дан доспећа, ако је акредитив расположив са одложеним плаћањем; 3. акцептирати меницу (трату) вучену од стране корисника и платити на дан доспећа, ако је акредитив расположив на акцепт. (чл. 2, ЈПО)

Узевши у обзир чињеницу да је акредитивни посао сложен банкарски посао, треба нагласити да у њему учествује већи број лица. Основни учесници у послу документарног акредитива јесу: налогодавац, акредитивна банка и корисник акредитива. Поред наведених лица, може се појавити и кореспондентна банка и то најчешће у ситуацији када наилазимо на случај међународних плаћања. Ради бољег разумевања овог посла, наведене категорије лица неопходно је детаљније објаснити:

1. **акредитивна банка:** акредитивна банка је банка чија се основна улога заснива на изради акредитивног писма (енгл. *issuing letter*), где акредитивно писмо садржи детаљан опис њене обавезе према кориснику акредитива. Отварање акредитива подразумева обавезу израде акредитивног писма из којег проистиче обавеза акредитивне банке према кориснику акредитива и њен тачан и потпун садржај и достављање акредитивног писма кориснику акредитива.
2. **налогодавац:** налогодавац је најчешће купац из уговора о продаји, и то најчешће из уговора о међународној продаји, који је дужник у погледу плаћања цене. На основу плаћања путем документарног акредитива, налогодавац извршава своју обавезу из основног посла.
3. **корисник акредитива:** корисник акредитива је продавац из уговора о продаји који је поверилац у погледу плаћања купопродајне цене. По пријему акредитивног писма он постаје поверилац према акредитивној банци, под претпоставком да тражена документа преда и да испуни остале услове предвиђене акредитивним писмом.
4. **кореспондентна банка:** кореспондентна банка је банка која у зависности од околности конкретног случаја ступа у правни однос са акредитивном банком. Кореспондентна банка може се јавити у правном положају авизирајуће (нотифицирајуће) банке, исплатне банке или у правном положају потврђујуће (конфирмирајуће) банке.
5. **авизирајућа банка:** авизирајућа банка је банка која на основу овлашћења добијеног од кореспондентне банке може саопштити кориснику да је отворен акредитив у његову корист код акредитивне банке, односно да достави акредитивно писмо кориснику акредитива или и да, осим тога, изврши преглед докумената и исплати акредитивну суму кориснику у име и за рачун акредитивне банке. Међутим, и онда када изврши дату

исплату, она не преузима самосталну обавезу према кориснику, него иступа као пуномоћник акредитивне банке.

6. **потврђујућа банка:** потврђујућа банка је она која потврђује отворени акредитив и тиме преузима самосталну обавезу према кориснику акредитива, у складу са акредитивним писмом. Дакле, основна разлика у односу на авизирајућу банку огледа се у томе што потврђујућа банка заснива самостални правни однос наспрам корисника акредитива, преузимајући обавезу да му исплати акредитивни износ, што није случај са авизирајућом банком. (Марјански & Фишер Шобот, 2021, 101)

2.1. Улога документарног акредитива у привреди

С обзиром на то да се у међународном промету више од 80 посто свих плаћања обавља путем документарног акредитива, можемо закључити да он има изузетне предности. У пословној пракси документарни акредитив представља само један од начина исплате цене из одређеног основног посла, са нагласком на уговор о продаји, поводом ког најчешће и настаје. Разлози због којих овај начин исплате цене далеко премашује све остале лежи у чињеници да он путем својих својстава омогућава задовољење два циља, која су од пресудног значаја за обе уговорне стране, и то су: брзина одвијања промета и висок степен сигурности да ће међусобна потраживања бити задовољена на најбољи начин. Јасно је да је ове циљеве теже постићи у односима са непознатим и удаљеним партнерима, те је акредитив првенствено инструмент међународних плаћања, који је нарочито ефикасан код дистанционих правних послова. (Петрић, 1995, 160)

Дакле, евидентно је да се путем документарног акредитива на најбољи начин штите интереси обе уговорне стране код уговора о продаји. Наиме, при реализацији посла продаје продавац је сигуран да робу неће узалуд испоручити, већ да ће она свакако бити преузета од стране купца. Такође је значајна чињеница да путем акредитива продавац обезбеђује наплату робе одмах након предаје докумената, а не након пријема испоруке, с тим да се осигурава и ризик од узалудног укрцаја (утовара) робе, будући да са укрцајем (утоваром) неће ни започети све док од банке не добије извештај да је акредитив одобрен. Поред тога, за исплату акредитивне суме (цене из уговора о продаји) ће поред купца бити одговорна још и банка, чиме се обезбеђује и већа сигурност наплате. Купац је, са друге стране, сигуран да преузимањем докумената онемогућава евентуално другачије диспонирање робом од стране продавца у односу на оно како је договорено (нпр. продаја неком трећем лицу под повољнијим условима). (Шогоров, 2013, 214)

Документарни акредитив може имати и кредитну функцију, за обе уговорне стране. Коришћењем менице у овом правном послу омогућава се и кредитирање купца до доспелости менице, од стране продавца или банке. Разноврсни начини

кредитирања купца и банчиног располагања робом и после њеног преузимања од стране купца посебно су развијани у пракси америчких банака путем коришћења тзв. фидуцијарних потврда (енгл. *trust recipe*) и ту је реч о некој врсти хипотеке на покретној имовини купца. Такође, и продавац се кредитира на тај начин што може да се наплати одмах по предаји докумената, ако је уговорено да банка одмах исплати акредитивни износ. Поред остваривања претходно наведених функција (функција плаћања; функција обезбеђења, функција кредитирања), документарни акредитив омогућава остваривање још и функције средства размене новца. Акредитивна сума се најчешће исплаћује у земљи корисника, према обрачунском курсу те валуте, у односу на валуту у којој је акредитивна сума изражена. (Васиљевић З., 2022, 13 – 14).

3. О ПРАВНОЈ ПРИРОДИ ЈЕДНООБРАЗНИХ ПРАВИЛА И ОБИЧАЈА ЗА ДОКУМЕНТАРНЕ АКРЕДИТИВЕ

Први облици правне регулативе документарног акредитива могу се пронаћи у периоду између 1919. и 1930. године, у општим условима пословања појединих банака и њихових удружења. Почетни корак у изради таквих правила представљало је стварање такозваних „општих начела документарног пословања“, која су у земљама у којима је пословање документарним акредитивима било развијено утврђивана у облику различитих међубанкарских споразума. У периоду експанзије коришћења документарног акредитива, између два светска рата², у приликама несигурности у међународној трговини настала су „Правила за отварање акредитива у извозној трговини“, која су прихватиле њујоршке берзе на Конференцији 1920. године, затим „Правила берлиншке банкарске организације“ из 1920. године, док у Француској синдикат банкара Париза и Провансе доноси 1924. године „Правила о отварању документарног акредитива“. Поред тога, 1924. године донета су и „Правила норвешког банкарског удружења“, у Италији су 1925. године донета „Правила која се односе на отварање документарног акредитива“. Наредне године, у Аргентини донета су „Правила, обичаји и узансе за отварање документарних акредитива аргентинских банака“. (Вукадиновић, 1989, 15)

Међутим, разлози правне несигурности, која је и даље егзистирала у послу документарног акредитива, захтевали су напоре банкарских организација за повећаном активношћу у процесу њиховог уклањања. У складу са тим, посебно именована Комисија Међународне трговинске коморе (енгл. *International Chamber of*

² Документарни акредитив развијан је од стране лондонских банака, али се распространио по свету и постао главни начин плаћања у међународној трговини тек након Првог, и, нарочито Другог светског рата. Све у свему, он има да захвали за свој успех несигурности и неповерењу који су завладали у свету у периоду између два светска рата, и непосредно после њих. Више о овоме види у: Прица, 1954, 155.

Commerce) у Паризу, на основу предлога и мишљења бројних националних комитета у саставу коморе поднела је 1929. године први пројекат Правила о документарним акредитивима. Конгрес је прихватио правила, те је након даљег усавршавања на следећем Конгресу 1931. године у Бечу, Међународна трговинска комора усвојила текст ЈПО.

О правној природи ЈПО у теорији постоје различита схватања. Међутим, сва схватања можемо поделити у две групе. Према првом схватању, ЈПО представљају правила уговорног права, односно представљају опште услове пословања. Проф. Розенберг истиче да су „ЈПО по својој правној природи правила уговорног права и примењују се само ако се странке на њих позову, односно ако их изричито не искључе“. (Розенберг, 1965, 25) Проф. Голдштајн напомиње да су ЈПО „модел општих услова пословања чије се усвајање препоручује“. (Голдштајн, 1980, 334). Према другом схватању, ЈПО представљају пословне обичаје. Проф. Васиљевић сматра да „без обзира на чињеницу што ЈПО двосмисленом формулацијом о обавезности клаузуле о њиховој инкорпорацији у акредитив, остављају место извесној сумњи, чини се исправним становиште о њиховој обичајној правној природи, чија се примена заснива на претпостављеној вољи странака у акредитивном послу“. (Васиљевић, 2004, 758) Проф. Вукадиновић истиче да „ЈПО представљају аутономни извор међународног привредног права, који садржи кодификоване међународне трговачке обичаје о плаћању путем документарног акредитива“. (Вукадиновић, 1989, 21). У смислу функционисања документарног акредитива у привреди, а уколико сагледамо претходно формиране ставове у теорији, треба нагласити да се „општи услови пословања примењују само ако се уговорне стране тако договоре“, док се „обичајна правила примењују и када нису уговорена, изузев када је уговором њихова примена искључена или је исто питање другачије уговором уређено“. (Царић, *et al*, 2012, 482)

Приликом анализе правне природе ЈПО, морамо се држати најновије ревизије ових правила, из 2006. Одредбама ЈПО прописано је да се „она примењују на сваки документарни акредитив (укључујући у мери у којој се могу применити, сваки *stand-by* акредитив), када је у тексту акредитива изричито назначено да акредитив потпада под ова правила. Она обавезује све стране учеснице уколико у акредитиву нису изричито модификована и искључена“. (Чл.1, ЈПО). Уколико посматрамо први део чл. 1. ЈПО, где се ЈПО примењују изричито онда када је назначено да акредитив потпада под ова правила, можемо рећи да је реч о општим условима пословања, који се, према општеприхваћеном становишту „обавезују другу уговорну страну, уколико је она у време закључења уговора знала или морала знати да се они примењују као допунска правила за регулисање односа насталих у вези са конкретно закљученим уговором“. (Царић, *et al*, 2012, 59 – 60) Међутим, уколико се вежемо за други део чл. 1. ЈПО, који обавезује стране учеснице уколико ниси изричито модификована и искључена, може се закључити да је реч о обичајима.

Као што и сам назив правила то говори, у раду ћемо прихватити становиште да правну природу ЛПО везујемо за пословне обичаје, и то из неколико разлога: 1. поставља се питање шта ће се десити уколико уговор о отварању акредитива не садржи одредбу о њиховој примени, односно о томе које ће се норме применити на тај конкретак посао документарног акредитива; 2. ЛПО нису креирана нити од стране банке, нити од стране удружења банака, док је једно од главних обележја општих услова пословања да их доноси једна уговорна страна, док друга уговорна страна одлучује да ли ће их прихватити или не; 3. ЛПО се примењују дуги низ година, а познато је да је једна од главних карактеристика обичаја његова устаљена примена у пракси у дугом временском периоду; 4. у нашој и страниј банкарској пракси ustalio се обичај да банке траже од налогодаваца да се приликом попуњавања налога за отварање акредитива сагласе са тим да акредитив подлеже ЛПО; 5. начин настанка ЛПО, у смислу да она представљају кодификоване обичаје који су већ постојали у међународном банкарском пословању и метод ревизије ових правила указује да она имају правну природу пословних обичаја. (Ђорђевић, 2013, 30)

4. ЗАКЉУЧАК

У савременим условима постојања, када дистанциони послови добијају на значају и када уговорне стране у поступку закључења уговора и његове реализације нису фактички присутне, улога и димензија примене акредитивног посла на националном, а нарочито на међународном нивоу све је значајнија.

Генеza правила којима је регулисан посао документарног акредитива, као што је веч речено, прешла је дугачак развојни пут. Истакнута динамика посла документарног акредитива захтевала је потребу континуираног прилагођавања правних регулатива новим појмовним облицима ствараним у међународном промету. У међународном пословању посао документарног акредитива уређен је ЛПО која уживају широку примену. Међутим, питање које се намеће као спорно јесте питање правне природе поменутих правила. У раду смо анализирали две групе ставова који постоје у правној теорији. Прву групу чине теоретичари који правну природу ЛПО виде у општим условима пословања. Другу групу чине теоретичари који правну природу ЛПО виде у пословним обичајима. Као што можемо конклюдирати из самог назива правила и образложења изнетих у тексту, приклањамо се становишту да правну природу ЛПО треба везивати за пословне обичаје.

ЛИТЕРАТУРА

- Alavi, H. 2018. *Exceptions to the Principle of Independence in Documentary Letters of Credit*, doctoral dissertation, Faculty of Law, Barcelona;
- Васиљевић, М., 2004. Пословно право, Београд;
- Васиљевић, М., 2018. *Трговинско право*, Београд;
- Васиљевић, З., 2022. *Обавезе и права банака из пословања са документарним акредитивима*, Бања Лука;
- Вилус, Ј., Царић С., Ђурђевић Д. & Д. Дивљак. 2012. *Међународно привредно право*, друго измењено и допуњено издање, Нови Сад;
- Вукадиновић, Д. Р. 1989. *Правни односи из међународног документарног акредитива*, Научна књига, Београд;
- Голдштајн, А. 1980. *Привредно уговорно право*, Загреб;
- Ђурђевић, Д. 2013. *Правни односи из међународног документарног акредитива*, докторска дисертација, Универзитет у Новом Саду, Правни факултет Нови Сад;
- Марјански, В. & Фишер Шобот, С. 2021. *Уговори банкарског права*, Нови Сад;
- Петрић, С. 1995. Документарни акредитив као средство заштите интереса корисника и налогодавца, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, стр. 157-170.
- Прица, Б. 1954. Документарни акредитив, *Анали Правног факултета*, стр. 155-181;
- Розенберг, Ј. 1965. *Право међународног документарног акредитива*, Загреб.
- Шогоров, С. 2013. *Банкарско право*, Нови Сад;
- Uniform Customs and Practice for Documentary Credits, 2007 Revision* (Једнообразна правила и обичаји за документарне акредитиве);

Kristina SAVIĆ

Teaching Assistant, University of Priština in Kosovska Mitrovica, Faculty of Law

ABOUT THE LEGAL NATURE OF UNIFORM CUSTOMS AND PRACTICE FOR
DOCUMENTARY CREDITS

Summary

Documentary letter of credit, as an instrument that achieves various goals in legal transactions, which can be grouped into the following functions: payment function; the security function, the lending function and the money exchange function, based on the performance of the aforementioned functions, enjoys wide application. In the course of its historical development, the documentary letter of credit was not always regulated in the same way. Considering that a small number of national legislations regulate the documentary letter of credit with *lex specialis*, primarily because it is most often an instrument of international payments, the paper will analyze the most important international source of law (UCP 600) with special emphasis on their legal nature.

Key words: documentary letter of credit, sources of law, international sources of law, UCP - 600, legal nature.